SOCIETĂȚILE PE ACȚIUNI ȘI PROVENIENȚA CAPITALULUI ÎN INDUSTRIA EXTRACTIVĂ DIN TRANSILVANIA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XVIII*

Se știe că printre formele caracteristice ale exploatării capitaliste se numără și societățile pe acțiuni. Cercetările de pînă acum, cu puține excepții, au plasat existența lor în industria extractivă din Transilvania abia în primele decenii ale veacului XIX [1]. Or, cercetarea materialului documentar din arhivele miniere ne atestă o întreagă rețea de societăți pe acțiuni la exploatările miniere de pe domeniul Zlatnei încă în a doua jumătate a secolului XVIII. O examinare atentă a listelor de acționari de la diferitele întreprinderi miniere ne permite să formulăm o serie de concluzii în legătură cu proveniența capitalului.

Sub ce nume figurează aceste societăți pe acțiuni în actele vremii, și cum sînt definite ele în dreptul minier contemporan? Termenii prin care actele vremii desemnează aceste societăți pe acțiuni sînt: *„societates urburariales"* în actele latine și *„Gewerkschaft"* în actele germane. Acționarii sînt numiți *„urburarii"* sau *„Gewerken"*, iar termenul provine de la cuvîntul *„urbura"* care desemnează cantitatea de metal prețios, de obicei a zecea parte, pe care proprietarii de mine trebuiau să o dea fiscului drept impozit. Iată cum definește dreptul minier contemporan aceste societăți pe acțiuni: „Toți posesorii de părți în mine formează societatea urburarială" *(Gewerkschaft)*, ai cărei membri se numesc urburarii *(Gewerken)* de la urbura pe care trebuie să o dea drept parte din posesiunea sa. Din aceștia, acela care posedă mai multe părți (în mină) se numește urburar principal *(Haupt-Gewerke)*; restul sînt courburari *(Mit-Gewerken)*. Celui dintîi se cuvine conducerea întregii lucrări, dar cu învoirea și consimțămîntul tuturor courbariarilor [2]. Constituția maximiliană din

---

* Un capitol dintr-un studiu mai amplu privind mineritul din Transilvania în sec. XVIII.

[1] D. Prodan, *Date asupra mineritului Transilvaniei în preajma anului revoluționar 1848*, în *Studii* an. III (1950), iulie-sept., p. 65—80 și Șt. Imreh, *Despre începuturile industriei capitaliste din Transilvania în prima jumătate a secolului XVIII*, Buc., Ed. Academiei R.P.R., 1955, p. 37—38.

[2] „Omnes partium fodinalium possessores constituunt societatem urburarialem seu Urburariatum (Gewerkschaft), cujus singuli socii et membra Urburarii (Gewerken) ab urbura, quam pro rata possessionis pendentem habent, adpellantur, quorum qui plurimas partes possidet urburarius principalis (Hauptgewerke) reliqui courburarii (Mit-Gewerken) audiunt. Illi competit in regula directio totius operis, attamen cum cointelligentia, et consensu reliquorum courburariorum". Cf. Antonius Faber, *Principia juris metallici hungarici*, Pojon, 1824, p. 142.

anul 1703, în vigoare şi în Transilvania, ocupîndu-se de neînţelegerile care se pot ivi între acţionarii minelor, precizează în art. 12: „În afacerile miniere s-a hotărît ca partea mai mare să conducă partea mai mică; prin urmare atunci cînd „urburarii" care deţin cea mai mare parte din mină hotărăsc ceva spre bunul mers al minei, această hotărîre trebuie să fie observată şi de ceilalţi"[3]. Dreptul minier contemporan precizează şi ce se înţelege prin termenul de acţiuni sau „părţi de mină", numite şi „cucse" *(partes fodinales seu Kuxae)*. „Fiecare mină — se spune într-un articol — este împărţită în anumite părţi ideale, denumite în mod obişnuit cucse, pentru ca să poată fi stabilită numeric cota fiecărui tovarăş, care trebuie observată la împărţirea cheltuielilor şi a veniturilor din mine"[4]. Acelaşi drept minier precizează că fiecare mină obişnuită este împărţită în 128 de asemenea „părţi ideale" sau acţiuni[5].

Examinarea listelor de acţionari pe care le furnizează materialul documentar din arhive este foarte semnificativă. De o deosebită importanţă este conscripţia societăţilor pe acţiuni din anul 1770[6]. Din liste ca şi din actele întocmite peste un deceniu, în 1780[7], putem să ne facem o idee precisă despre starea socială a acţionarilor şi de provenienţa capitalului în exploatările miniere din această perioadă.

Astfel, în prima listă, privitoare la cea mai mare exploatare minieră a vremii, minele din Săcărîmb, se află înregistraţi următorii acţionari: Împărăteasa Maria Terezia cu 16 acţiuni, moştenitorii baronului Kempf cu 32 de acţiuni, nobilul Ioan Paul de Wildburg cu 32 de acţiuni, moştenitorii lui Born cu 32 de acţiuni, contele Anton de la Motte cu 32 de acţiuni, moştenitorii baronului Kodolinsky cu 6 acţiuni şi baronul Fries cu 2 acţiuni[8]. Din cea de a doua listă de acţionari privind minele de aur „Sf. Clement" din Fizeş (comit. Hunedoara), menţionăm doar numele văduvei negustorului din Arad Bartolomeu Medÿat, precum şi a măcelarilor Iohann Merkl şi Ştefan Steiner din Săcărîmb. Printre cei 19 acţionari ai acestei mine se găsesc şi slujbaşi ai minelor[9]. În cea de a treia listă, care se referă la minele de argint „Sf. Andrei" din Băişoara (comit. Turda), un loc de frunte ocupă contele Hadek, cu 40 de acţiuni, precum şi soţia acestuia contesa Hadek, cu 16 acţiuni[10]. Cea de a patra listă

[3] „In rebus montanis ut majore pars minorem regat, statutum est, dum ergo urburarii majorem fodinae partem tenentes in bonum et commodum ejusdem aliquid susceperint et concluserint, id reliqui etiam observare debebunt". A. Sovolyi, *Institutiones juris metallici in usu Transilvaniae*, Cluj, 1834, vol. I, p. 48.

[4] „Quaelibet fodina in certas particulas ideales, communiter Kuxarum nomine venientes fingitur esse subdivisa ut quota cujusvis consocii in subrepartitione proventuum expensarumque fodinalum observanda, numerice defici posset", *Ibidem*, p. 72—73.

[5] „Ordinarie metallifodina in 128 actias (vulgo Kuxas) seu partes fodinales dividi concipitur". Cf. Antonius Faber, *op. cit.*, p. 141.

[6] Arhivele Statului Cluj, fond. M. T., doc. nr. 40/1771, 40/1770, 24/1771. Cf. Anexa I.

[7] Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. f.c., an. 1780.

[8] *Ibidem*, nr. 24/1771: Status personalis fodinarum Nagyaj.

[9] *Ibidem*, nr. 24/1771: Status personalis fodinae Sancti Clementis.

[10] *Ibidem*, nr. 24/1771: Status personalis fodinae Kis Baniensis.

privind mina de aur „Sf. Treime" din Fizeş, are ca acționar principal pe negustorul din Deva, Ștefan Bosniak cu 30 de acțiuni, urmat imediat de „hutmanul" minei, Iosif Rusnak, cu 14 acțiuni. Este concludentă și prezența numelui soției medicului minei (chyrurgus) din Băița, Eislerin, precum și al cîrciumarului din Certeje, Iardanovics [11].

Trecînd peste următoarele 3 liste în care domină funcționari ai oficiului montanistic și ai monetăriei din Alba Iulia, în frunte cu Iosef Hammerschmid, acționar principal la toate cele trei mine [12], ne oprim la lista a opta, în care, în afară de nobili, funcționari ai oficiului montanistic și ai minelor, medici, negustori, meseriași etc. de origine străină, întîlnim și numeroase nume românești, printre care și nume de preoți ca acela al lui Petru Popa din Zlatna. Este o dovadă evidentă că elemente ale burgheziei românești în formare încep și ele să prindă putere economică într-o ramură promițătoare, mineritul [13]. De altfel, nume ca acela al țăranului Crăciun Ighian din Baia de Arieș, pe care un act din 6 noiembrie 1779 îl menționează ca acționar la nu mai puțin de 7 mine, este deosebit de semnificativ în acest sens [14]; faptul constituie o dovadă evidentă a stratificării sociale a țărănimii, în urma pătrunderii relațiilor capitaliste în gospodăria țărănească.

Un loc semnificativ în lista de acționari ocupă negustorii. Nume de negustori armeni ca: Bosniak, Adalbe, Szlavkovics, Iszekutz, Kopacz etc., devin deosebit de frecvente în aceste liste [15]. În multe mine ei devin chiar acționari principali, avînd cel mai mare număr de acțiuni [16]. Este o dovadă palpabilă că capitalul comercial începe să se transforme în capital industrial; fapt ilustrat și de un act din 4 iulie 1784, din care rezultă că negustorul din Zlatna, Iacob Szlavkovics, avea investit, ca acțiuni în mine, un capital de 9292 florini, în vreme ce în afaceri comerciale și cămătărești nu avea decît suma de 5000 de florini [17].

Dintr-un alt act din 24 decembrie 1784, aflăm că același negustor, Iacob Szlavkovics, făcea împrumuturi substanțiale de la alți negustori și de la slujbași minieri, cu care prilej își ipoteca o parte din acțiunile sale de la diferite mine. Astfel, la 28 iulie 1779 el avea contractat un împrumut de 6000 de florini de la negustorii Anton și Grigore Iszekutz, fapt care permite să ne dăm seama de capitalul enorm de care dispuneau acești negustori încă în a doua jumătate a secolului XVIII [18].

Figura cea mai cunoscută dintre acești negustori se pare a fi aceea a lui Ștefan Bosniak din Deva, care era cel mai mare acționar la minele din Fizeş, unde avea 30 de acțiuni și la minele din Muncelul Mic unde avea

---

11 *Ibidem*, nr. 24/1771: Status personalis fodinae SS-mae Trinitatis.
12 *Ibidem*, nr. 40/1771 și 40/1770.
13 *Ibidem*, nr. 24/1771.
14 *Ibidem*, doc. f.c., notat pe verso cu litera E.
15 *Ibidem*, doc. f.c., an. 1780.
16 *Ibidem*, doc. nr. 24/1771: Status personalis fodinae SS-mae Trinitatis, doc. f.c., an. 1780.
17 Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 868/1784.
18 *Ibidem*.

32 de acţiuni [19]. Acelaşi Ştefan Bosniak poseda, — printre altele [20], în anul 1771, — 13 acţiuni la minele de cupru din Deva, iar la cele de aur din Topliţa 16 acţiuni. Împreună cu Martin Bosniak el mai deţinea 8 acţiuni la minele de aur din Draika [21]. Ultimul mai deţinea 7 acţiuni la minele din Certeje [22]. Aceiaşi negustori Ştefan şi Martin Bosniak cumpără, în anul 1779, 14 acţiuni la minele de cupru din Deva [23]. La 4 martie 1779 găsim printre acţionarii minelor din Muncelul Mic, pe negustorii Ştefan Bosniak cu 26 de acţiuni şi pe Grigore Iszekutz cu 14 acţiuni [24]. În lista acţionarilor de la minele de plumb din Muncelul Mic, figurează la 22 aprilie 1779 aceiaşi negustori Ştefan Bosniak şi Anton şi Grigore Iszekutz cu un total de 32 de acţiuni [25]. Semnificativ este faptul că ei se întovărăşeau la diferitele exploatări miniere. Astfel, într-un act din 7 septembrie 1772 se arată că Ştefan Bosniak şi tovarăşii săi *(Stephan Basniak et socii)* posedau la mai multe mine un număr de 449 de acţiuni, investind un capital de 25 202 fl. şi 31 cr. [26].

Aruncînd o privire generală asupra tuturor acestor liste de acţionari se poate constata că provenienţa acţionarilor este foarte variată. Vîrful piramidei sociale, casa imperială, este prezentă în exploatările miniere, fiind reprezentată prin împărăteasa Maria Tereza, care deţinea 16 acţiuni la cea mai importantă mină de aur a vremii, mina din Săcărîmb, precum şi la alte mine [27]. Aristocraţia reprezentată prin conţi, baroni, înalţi demnitari ai imperiului sau oameni ai curţii, venind din afara graniţelor ţării, deţinea de asemenea cea mai mare parte din acţiuni la principala exploatare minieră de la Săcărîmb. Nu lipseşte nici aristocraţia locală reprezentată prin familiile nobiliare Kornis [28], Teleky, Bánffy, Bornemisza etc. [29]. Cea mai mare parte dintre acţionari reprezintă însă nume fără titluri nobiliare, provenite din diferite pături sociale de mijloc, din burghezia în curs de formare. Mulţi dintre purtătorii acestor nume veneau din Austria. Este semnificativă în acest sens şi participarea văduvelor în societăţile pe acţiuni, precum şi a diferiţilor moştenitori. Nu lipsesc nici medicii minelor, precum şi soţiile acestora; de asemenea reprezentanţi ai bisericii [30]. Printre nume diverse de cele mai variate naţionalităţi, germană, maghiară, cehă etc., apar şi destule nume româneşti de localnici, ca: Crăciun Ighian, Petru Popa, Damian Dan, Ioan Horea, Ioan Popa şi altele [31]. După cum s-a văzut, negustorii joacă un rol important în aceste

---

19 *Ibidem*, fond. M.T., nr. 24/1771: Status Personalis Fodinae Kis Muntsheliensis.
20 *Ibidem*, doc. f.c., an. 1780.
21 Arh. St. Cluj, fond. M.T., an. 1771, doc. f.c.
22 *Ibidem*.
23 Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 808 din 30 iunie 1779 şi doc. nr. 432 din 14 iunie 1779.
24 Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 125/1779.
25 Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 273/1779.
26 *Ibidem*, nr. 676/1778.
27 *Ibidem*, doc. f.c., an. 1780.
28 *Ibidem*, nr. 24/1771: Status personalis fodinas Kis-Baniensis.
29 *Ibidem*, doc. f.c., an. 1780.
30 *Ibidem*, doc. nr. 24/1771: Status Personalis Fodinae Kis Muntsheliensis.
31 *Ibidem*, doc. nr. 11/1771.

societăți pe acțiuni [32]. Merită menționat aci și faptul că apar și nume de negustori români, ca acela al lui Marcu Toma [33]. Întîlnim apoi și nume de meseriași.

O categorie importantă de acționari, după cum se poate observa din analiza acestor liste, este recrutată dintre funcționarii superiori ai oficiilor montanistice [34]. Dintr-o conscripție, din 20 ianuarie 1785 a funcționarilor minieri care erau acționari la diferite mine, rezultă că unii au ajuns la substanțiale acumulări de capital. Așa este cazul lui Iosif Kalmar din Abrud, asesor la casa de schimb a aurului *(Assessor Auri-cambsoralis)* care deținea la zece mine un total de 155 acțiuni [35]. De asemenea merită menționat aci numele funcționarului montanistic din Băița, Iosif Bukavai, care poseda la 5 mine un total de 225 de acțiuni, sau acela al asesorului Ioan Will, care avea 164 de acțiuni, la 9 mine [36]. Nu lipsesc dintre acționari nici administratorii unor mine mari, cum este cazul lui Daniel Castellano, administratorul *(Bergschaffer)* minelor de la Săcărîmb, care este înregistrat ca posedînd 126 acțiuni la nu mai puțin de 6 mine [37]. Este prezent printre acționari și personalul mai modest din conducerea minelor, ca de exemplu unii „hutmani". Astfel „hutmanul" Ignațiu Dolischol, de la minele din Băița deținea în 3 mine un total de 87 de acțiuni [38].

Se pune acum o întrebare legitimă: cărui fapt se datorește participarea acestor funcționari minieri într-un număr atît de mare cu un număr considerabil de acțiuni la exploatările miniere? Explicația credem că se află, în parte, și în faptul că unii dintre acești funcționari beneficiau de salarii destul de ridicate. Este suficient să amintim aci că administratorul minei de la Săcărîmb este trecut în statul de plată pe anul 1771, cu un salar lunar de 50 de florini, sumă ce reprezintă salariul mediu al unui miner pe mai mult de o jumătate de an [39]. Cu cîțiva ani mai tîrziu același administrator de mine primea un salar lunar de 75 de florini. Un important izvor de acumulare de capital pentru acești funcționari minieri îl constituie mineritul în sine, cu tradiționala contrabandă de aur. Cercetătorul care răsfoiește actele arhivei Tezaurariatului Montanistic este izbit de frecvența proceselor în legătură cu contrabanda de aur în a doua jumătate a secolului XVIII, contrabandă în care deseori sînt implicați slujbași minieri și conducerile minelor. Sînt acte care vorbesc chiar de participarea șpanilor domeniilor la asemenea afaceri cu aur. Contrabanda putea duce la îmbogățirea rapidă a unora, care deveneau apoi acționari.

[32] La 12 iulie 1783, negustorul din Zlatna, Lucas Bogdan, spunea: „insuper in variis fodinis cum non temnendis expensas, pro emolumento Altissimi Regalis Montani ultra 140 sortes seu Kuxas colant". Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 738/1783.

[33] Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 24/1771: Status Personalis Fodinae Kis Muntsheliensis.

[34] Cf. actul din 19 iunie 1782, în care forurile montanistice pledează împotriva interzicerii slujbașilor minieri de a participa ca acționari la exploatarea minelor. Arh. St. Cluj, fond. M.T. nr. 573/1782.

[35] Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 183/1785: „Specificatio officialium ac subalternorum montanorum partes fodinales cum vel sine facultate Excelsae Camerae in Monetariis et Montanisticis Aulicae tenentium".

[36] *Ibidem.* [37] *Ibidem.* [38] *Ibidem.*

[39] Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 669/1771.

De altfel aşa se explică şi participarea printre acţionari chiar a unor simpli mineri, sau a unor ţărani care ajungeau să folosească muncă salariată. În general, sursele de îmbogăţire şi deci de „îmburghezire" erau numeroase şi variate în regiunile miniere. De aceea şi burghezia în formaţie, aşa cum rezultă din listele de acţionari, e aici foarte diversă ca provenienţă. Ispita cîştigului şi a îmbogăţirii rapide atrăgea şi antrena cele mai variate pături sociale.

Statul absolutist habsburgic, spre a compensa parţial pierderea bogatei regiuni miniere a Sileziei şi ispitit de veniturile mari pe care le putea realiza din mineritul transilvan, n-a pregetat să vină în sprijinul acţionarilor pentru a spori producţia de aur pe care, la urma urmei, o prelua în întregime statul la preţ oficial. Prima măsură prin care statul a venit în ajutorul acţionarilor a fost acordarea de împrumuturi fără dobîndă pentru acţionarii ajunşi la impas sau care voiau să-şi lărgească întreprinderile. Astfel, dintr-un act din 22 aprilie 1779 aflăm că acţionarii de la minele de plumb din Muncelul Mic, printre care se aflau şi negustorii Ştefan Bosniak şi Anton şi Grigore Iszekutz, contractaseră un împrumut de la stat în valoare de 4800 de florini [40]. Uneori împrumuturile acordate de fisc acţionarilor se ridicau la sume considerabile. Astfel, dintr-un alt act din 12 octombrie 1784, aflăm că acţionarii de la minele „Sf. Anton de Padua" din Deva sînt somaţi să restituie împrumutul contractat de la stat *(anticipatio aerarialis)*, în valoare de 23 453 florini renani şi 17 $^3/_4$ creiţari [41].

Cele mai multe împrumuturi sînt contractate însă de acţionari după răscoala din 1784, în timpul căreia cele mai multe mine au suferit pagube însemnate, fiind devastate de răsculaţi. Astfel, la 20 septembrie 1785 acţionarii şi unii mineri de la minele din Abrud şi Roşia Montană cer să li se acorde din fondurile miniere un împrumut de 10 592 florini renani. Ei se obligă în mod solidar să restituie acest împrumut în termen de 5 ani, începînd cu anul 1786 [42]. Se întîmpla însă ca unii dintre acţionari să nu poată restitui împrumutul contractat, fapt care oferea prilej acţionarilor mai mari să acapareze acţiunile celor deveniţi insolvabili, prin plata datoriilor acestora către stat. La 17 iunie 1779 negustorul Ştefan Bosniak achită două rate în valoare de 250 florini din împrumutul unui acţionar, care era în imposibilitate de a le plăti, sporindu-şi astfel numărul de acţiuni la minele din Deva [43]. În felul acesta, o parte din acţionari erau înlăturaţi, capitalul concentrîndu-se în mîini tot mai puţine. Asemenea exemple nu sînt rare.

Un alt mijloc, prin care statul venea în ajutorul societăţilor pe acţiuni, era acordarea de aşa zişi „ani liberi" *(liberi anni)*, timp în care acţionarii, a căror mine nu se dovedeau a fi îndeajuns de productive, erau scutiţi de a preda statului urbura, adică impozitul socotit a zecea parte din metalele preţioase. Dreptul minier al vremii reglementa prevederea în sensul că

[40] Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 273/1779.
[41] *Ibidem*, doc. nr. 1490/1784.
[42] *Ibidem*, doc. nr. 183/1785.
[43] *Ibidem*, doc. nr. 432/1779

nu se putea acorda mai mult de trei ani consecutivi ca „ani liberi"; care puteau fi însă prelungiți. Acționarii, în goana lor după profit, au exploatat din plin atare concesie prevăzută în dreptul minier, ajungîndu-se la abuzuri care au mers pînă la falsificarea listelor de venituri și cheltuieli ale minelor pe care trebuiau să le prezinte forurilor miniere pentru a obține scutire de urbură.

În dispozițiile forurilor miniere se prevedea ca cei care solicită scutire de urbură, adică așa ziși „ani liberi" pentru o mină oarecare, sînt obligați să înainteze rapoarte exacte asupra numărului de acțiuni pe care le au în mina respectivă, precum și date precise, însoțite de acte justificative, în legătură cu cheltuielile și veniturile avute în fiecare lună cu exploatarea. Actele acelor acționari care aveau vicii de formă nu erau luate în considerare, cum s-a întîmplat, de exemplu, la 6 noiembrie 1779 cu cererea de scutire de urbură a lui Crăciun Ighian din Baia de Arieș, care omitea să specifice acțiunile ce avea la mai multe mine, menționînd doar veniturile și cheltuielile avute [44]. Uneori falsurile introduse de acționari în cererile pentru scutirea de urbură sînt date în vileag de înșuși personalul minelor. Astfel, la 12 martie 1778, supraveghetorul minei din Porcurea (jud. Hunedoara), Gheorghe Olajos, face o reclamație împotriva acționarului principal al acestei mine, generalul Simoni, arătînd că acesta, pentru a primi scutire de urbură *(relaxatio urburae)*, a falsificat registrul de socoteli al minei, introducînd cheltuieli mai mari decît acelea pe care le plătea în realitate muncitorilor, sau chiar cheltuieli fictive, cum ar fi salarii pentru iobagi, pe care nu-i plătea și care lucrau în contul robotei [45].

De cele mai multe ori însă forurile miniere, pe baza unor rapoarte întocmite în conformitate cu prevederile dreptului minier, acordau acționarilor prelungire pentru scutire de urbură. De pildă la 4 martie 1771 judele montanistic Francisc Kibling de Lövenfeld acordă scutire de urbură acționarilor de la mina „Sf. Maria" din Fizeș (comit. Hunedoara), motivînd că aceștia au avut cheltuieli cu exploatarea în valoare de 3878 fl. 36 3/4 cr. [46]. În motivare se mai arată că acționarii acestei mine mai dețin un număr de 1152 de acțiuni la alte 101 mine, unde de asemenea lucrează cu deficit [47]. La 7 septembrie 1772 aceleași autorități miniere acordă scutire de urbură acționarilor de la mina „Sf. Ioan Nepomuc" din Toplița (jud. Hunedoara) care de asemenea se plîngeau că între iulie 1768 și 28 iunie 1771 au avut cheltuieli de exploatare la această mină, în valoare de 13 210 fl și 45 1/2 cr, iar încasările au fost de numai 12 316 fl și 37 3/4 cr. Și în acest caz judele montanistic motiva scutirea de urbură cu faptul că acești acționari mai dețin un număr de 1850 acțiuni în mai multe mine, unde de asemenea cheltuielile depășesc veniturile [48]. Printre acțio-

---

[44] Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. f.c., notat pe verso cu litera E.
[45] Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 436/1781, p. 12—13.
[46] *Ibidem*, doc. nr. 24/1771.
[47] *Ibidem*.
[48] *Ibidem*, doc. nr. 2/1771 și 676/1778.

narii acestor mine se numără şi negustorul Ştefan Bosniak şi tovarăşii săi, care deţin un număr de 449 de acţiuni, deci aproape a patra parte din totalul celor 1850 de acţiuni [49].

În ce priveşte scutirea acestor acţionari de urbură, nu vom discuta temeiul juridic al motivării forurilor miniere, care pledează pentru această scutire [50]. Ceea ce frapează este doar veridicitatea cifrelor. Este foarte problematic — dacă aceste cifre ar reprezenta o realitate — ca acţionari ca negustorul Ştefan Bosniak şi alţii, care-şi rotunjesc încontinuu averile, să fi continuat să-şi plaseze decenii de-a rîndul capitalul în acţiuni neproductive. Mai degrabă este vorba de anumite artificii de calcul, pe care forurile miniere cointeresate le luau de bune, socotind că este în interesul dezvoltării mineritului să sprijine pe toate căile societăţile pe acţiuni. Acest lucru se vede bine dintr-un act din 22 octombrie 1779 prin care acelaşi jude montanistic, Francisc Kibling de Lövenfeld, propune să se acorde scutire de urbură acţionarului principal al minei „Sf. Barbara" din Porcurea (jud. Hunedoara), generalul George Simoni, care între 1775 şi 1779 înregistra ca încasări la această mină suma de 28 360 fl şi 18 cr., în timp ce cheltuielile erau de 22 591 fl şi 16 3/4 cr. Cu toate că acestui acţionar îi rămînea un venit curat de 5 769 fl şi 1 1/4 cr., totuşi pomenitul jude montanistic propunea ca să-i fie acordată şi acestuia cel puţin scutire parţială de urbură [51]. În acelaşi act din 22 octombrie 1779 se arată că acţionarii minei din Porcurea mai posedă încă în alte mine 1600 de acţiuni (Kuxae) [52]. Deosebit de important în amintitul act este apariţia unui fenomen inedit, a contradicţiilor dintre acţionari, şi anume între acţionarii mici şi acţionarii mari, care tind să-i înlăture pe cei mici. Astfel însuşi judele montanistic care propune scutirea de urbură a acţionarului principal de la mina Porcurea, George Simoni, recunoaşte că acesta a refuzat să împartă cei 5 769 fl 1 1/4 cr, reprezentînd venitul net al minei, cu restul acţionarilor, însuşindu-şi în întregime această sumă [53].

În legătură cu atare aspect, amintim următoarele. La 12 martie 1778 forurile miniere întreprind o anchetă în legătură cu plîngerea văduvei vicecolonelului Paul Gregorovici, Brigita Prentics, care reclama de la acţionarul Simoni suma de 271 de florini, cu care îi era dator. În urma cercetărilor făcute, autorităţile miniere au constatat că, nu numai că acţionarul principal Simoni şi-a însuşit venitul minei de aur şi că nu a dat nici unuia din restul acţionarilor partea cuvenită, dar nu a plătit nici pe muncitorii acestei mine timp de patru luni, deşi muncitorii au reclamat de repetate ori salariul lor în valoare de 783 florini renani şi 11 crei-

---

49 *Ibidem.*
50 *Ibidem,* doc. nr. 24/1771 şi 2/1771.
51 „...si non plenaris, quod penes hanc Porkurensem aliquem supernatantem remonstrent proventum ad minus mediocri urburae relaxationem sustinerent..." Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 813/1779.
52 *Ibidem.* 53 *Ibidem.*

țari[54]. Totodată ancheta a scos la iveală faptul că, deşi acest acționar a fost provocat de nenumărate ori să plătească pe muncitori și să dea acționarilor asociați partea care li se cuvine din cîştig, acesta a refuzat, după cum a refuzat să prezinte şi socotelile în legătură cu veniturile și cheltuielile minelor. Pentru acest fapt, ca şi pentru alte abuzuri de care s-a făcut vinovat, ca de exemplu vînzarea unor acțiuni ale asociaților săi[55], se cere sechestrarea veniturilor minei și chemarea acționarului Simoni în fața tribunalului minier, pentru a da socoteală[56]. În anul următor, 1779, forurile miniere au luat din nou măsuri ca venitul minei în valoare de 4190 de fl 29 cr. să fie împărțit potrivit cu numărul acțiunilor. Astfel, acționarului principal Simoni îi revenea, pentru cele 79 de acțiuni, suma de 2586 fl 18 cr. iar restul acționarilor, care posedau un total de 49 de acțiuni, urmau să împartă între ei suma de 1604 fl 10 cr. Cu acest prilej autoritățile montanistice au mai scos la lumină și alte abuzuri ale acționarului principal de la mina din Porcurea[57].

Paralel cu amintitele contradicții între acționari apar și contradicții între acționari și muncitori. Pentru a ilustra acest proces, amintim faptul că la 18 iunie 1770, acționarii și proprietarii de mine de pe domeniul mijlociu al Zlatnei cer direcțiunii montanistice ca, în ce privește stabilirea contribuției, să se facă o distincție netă între acționari *(urburarii)* și între lucrători *(laboratores)*. Acționarii pretind să li se acorde prerogative față de muncitori[58] în acest sens, „deoarece — motivează ei — dacă ar lipsi acționarii, nici lucrătorii nu ar putea să trăiască“[59].

Acționarii motivează prioritatea lor față de muncitori în uşurarea de impozite, cu următoarele „argumente“:

---

[54] „Curatores et huttmanni... retulerunt, fodinas omnes nullum de praesenti resultantem proventum, qui ad ratas inter urburarios adrepartiri posset praebere, sed jactura expensarum ubique laborare; spes tamen cum primis in duabus scilicet, in fodina Sancti Ioannis Baptistae Mastesdiensi et Sanctae Barbarae Prokurensi adesset proxima, sed quoniam hujus posterioris fodinae proventum tam ex auro quam mineris ac sabulo emergentem idem dominus generalis ad se accipere, tractare, in proprium usum convertere et neque courburariis abinde ratam extradare, neque mercenarios debite exsolvere consvevisset, atque adeo justam etiam mercenariis quaerelas judicio insinuandi et auctoritate ejus 4 mensium restantis in 783 Rh. fl. 11 cr. mercedis solutionem repetendi ansam praebuisset, obindeque judicialiter quoque admonitus fuerit ut mercenarios ac praetendentes contentes“. Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 255/1778.

[55] „... Saepefatus dominus generalis principalis urburarius et proventuum fodinalium perceptor ad tot et tantas admonitiones quacunque de causa rationes super perceptis et erogatis judicio montano praestare nolit, imo nonnullos priores urburarios signanter Ioannem Merkl. Beër et Schreiber partibus et proventu privans, partesque magno pretio aliis vendens ... “. *Ibidem.*

[56] *Ibidem.*

[57] Arh. Zlatna, fond. M.T., doc. nr. 232/1779.

[58] „Praerogativa urburariorum debet praecellere jus et praerogativa laboratorum“. Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 12/1770.

[59] *Ibidem:* „deficientibus enim urburariis, laboratores subsistere nequiret“.

a) Că ei și nu lucrătorii susțin toate cheltuielile pentru lucrarea minelor și pentru întreținerea lucrătorilor, și că sînt siliți să suporte aceste cheltuieli chiar în caz de neproductivitate a minelor [60];

b) Că ei, și nu lucrătorii, sînt obligați să predea aurul la casa de schimb și chiar atunci cînd nu au nici un cîștig ei totuși trebuie să plătească lucrătorilor salariile [61];

c) Că deși nu lucrează în mină, totuși ei sînt aceia care au grija continuă a lucrătorilor, a cailor de tracțiune, a șteampurilor și a tuturor lucrurilor necesare pentru topirea aurului [62];

d) Și în sfîrșit, că ei și nu lucrătorii sînt aceia care sporesc veniturile fiscului prin schimbul de aur, și că deci sînt cei dintîi îndreptățiți la ușurarea de impozite [63].

Din „argumentele" aduse de acționari, se desprinde clar tendința lor de a-și consolida poziția economică în detrimentul muncitorilor. Cei doi poli ai exploatării capitaliste — capitaliștii și muncitorii — se conturează tot mai mult.

Un fenomen semnificativ pentru progresele pe care le face noua formă de exploatare, capitalistă, este și tendința de fuzionare a micilor societăți pe acțiuni, în societăți de proporții mai mari; cu alte cuvinte, fenomenul cunoscut sub numele de centralizarea capitalului, întîlnit și în minerit. Astfel la 18 mai 1782, peste 40 de acționari cer forurilor miniere aprobarea de a fuziona într-o singură societate pe acțiuni, prin concesionarea celor două mine regale din Roșia Montană. Printre solicitanți figurează și negustorii din Zlatna, Iacob Slavkovics și Lukács Bogdan [64]. În memoriul [65] pe care acționarii care cer concesionarea celor două mine din Roșia Montană, îl înaintează forurilor miniere la 29 mai 1782, se află enumerate avantajele care ar decurge atît pentru acționari cît și pentru fisc, dintr-o asemenea fuzionare, care ar duce la sporirea randamentului în exploatare. Arătînd că mulțimea de societăți mici este cauza multor neînțelegeri, acționarii pledează pentru unirea într-o singură societate, spunînd că „o societate formată din 32 sau 40 de persoane, unită sub o singură condu-

---

60 „...Pro cultura fodinarum et subsistentia laboratorum ipse urburarius tenetur omnia necessaria praestare et non viceversa. Damnum quoque e sterilitate fodinarum emergens non laboratores fodinales sed nos miserandi urburarii tenemur supportare, etiamsi ad incitas redigeremur". Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 12/1770.

61 „Proventus fodinales, e quibus habet Sua Majestas quoque lucrum, non laboratores verum urburarii administrant ad Campsionem Regiam quales etiamsi nullos acquirat urburarius, laboratoribus mercedem suam accipientibus nihil omnino decedit, sors iniqua solos urburarios premit ac consumit". *Ibidem.*

62 „Urburarius cujuscunque demum sit status et conditionis, quamvis propriis manibus in fodina non laboret, majus tamen est suorum laboratorum, equorum clytellariorum, stomparum item et rerum omnium ad elutriandum aurum necessariarum curam gerere continuam, eaque procurare". *Ibidem.*

63 „Millia licet incassum et gratis expendat Urburarius et nonnisi sex auri pisetas annuatim administret ad Campsionem Regiam, plus tamen faenerabitur Aerario Regio, quam quantum decedit eidem per alleviationem taxae capitalis". *Ibidem.*

64 Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 707/1782.

65 Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. ad n-rum 707 et 517/1782. Cf. Anexa II. „Reflexiones individuorum infranotatorum, quibus sibi fodinam Superiorem Caesareo-Regiam Verespatakiensem sub uno corpore seu societate et non diversis privatis pro cultivatione demisse exorant concedendam".

cere, ar tinde la un profit egal“ [66]. În continuare se arată că unirea într-o singură societate ar permite acționarilor realizarea de mai mult venit, deoarece minele ar putea fi exploatate mai intens, iar administrarea acestora s-ar simplifica prin centralizarea tuturor veniturilor și a cheltuielilor într-o singură casă de bani [67].

Fără îndoială că o asemenea concentrare de capitaluri mici într-un singur capital avea să convină nu numai acționarilor ci și forurilor miniere care, dîndu-și seama de avantajele pe care le puteau trage din producția sporită de aur, pe baza unei exploatări intensive, s-au grăbit, la 7 iunie 1782, să aprobe concesionarea celor două mine regale din Roșia Montană, unei singure societăți [68]. La 31 iulie 1782 se întocmea actul de predare și preluare a inventarului minelor concesionate celor 41 de acționari, uniți într-o singură societate pe acțiuni [69].

În sfîrșit, o ultimă problemă, aceea a profiturilor pe care le puteau realiza aceste societăți pe acțiuni din exploatările miniere. Problema poate fi bine studiată în cazul celei mai mari întreprinderi miniere din Transilvania, din a doua jumătate a secolului XVIII, Săcărîmbul. Să urmărim cu ce capital lucra societatea acționarilor de la mine în anul 1770. Pentru concretizare, reproducem un bilanț întocmit de forurile montanistice în luna octombrie 1770. Din bilanț rezultă următoarea situație a veniturilor și cheltuielilor minei, în intervalul de la 1 noiembrie 1769 pînă la 8 octombrie 1770 [70]:

Între 1 nov. 1769 8 oct. 1770	Totalul încasărilor		Cheltuieli de topitorie		Cheltuieli de exploatare a minei		Totalul cheltuielilor de topitorie și exploatare		Venit net	
	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.
Nov. an. 1769	12 021	11 1/4	1 699	—	4 471	40	6 170		5 850	31 1/4
Dec. ,, 1769	12 021	11 1/4	1 699	—	4 431	33 1/2	6 130	33 1/2	5 890	37 3/4
Ian. ,, 1770	19 575	25	1 648	31	4 839	22 1/2	6 487	53 1/2	13 087	31 1/2
Febr. ,, 1770	18 396	1	6 660	18	4 273	41	5 933	59	12 462	2
Mart. ,, 1770	23 432	1 3/4	2 003	57 1/2	5 811	1 1/2	7 814	59	15 619	2 2/3
Apr. ,, 1770	15 355	49	1 662	50 1/4	4 714	35 1/2	6 377	25 3/4	8 978	23
Mai ,, 1770	20 589	5	1 858	13	5 460	4	7 318	17	13 270	48
Iun. ,, 1770	14 747	42	2 406	50 1/4	7 166	17 1/2	9 573	7 3/4	5 174	34 1/4
Iul. ,, 1770	19 806	10	2 312	12	6 181	27	8 493	39	11 312	31
Aug. ,, 1770	15 974	45 3/4	2 085	53 3/4	6 002	—	8 087	52 3/4	7 886	53
Sept. ,, 1770	13 121	55 1/4	2 024	6	6 952	14 1/2	8 976	20 1/2	4 145	34 4/3
Oct. ,, 1770	11 568	16 1/2	1 933	22 3/4	6 364	35 1/2	8 297	58 1/4	3 270	18 1/4
Total:	196611	33 3/4	22994	13 1/2	66 668	32 1/2	89 662	46	106948	47 3/4

[66] *Ibidem.* [67] *Ibidem.*

[68] „Perspectis igitur rationibus et motivis per coalita hanc societatem 41 partes inter se adrepartientem, urubariosque bene facultativos et prae caeteris etiam plebeis nominatiores in statu urburariali complectentem in ultima sua reflexione supracitata fusius expositis, siquidem tali modalitate utraque fodina solidius ac constanter cum majore summi aerarii emolumento excoli posse existimetur... iisdem prae aliis conferendum censeri...“. Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 707/1782.

[69] Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 879/1789.

[70] *Ibidem,* doc. nr. 1048/1770.

Considerînd totalul cheltuielilor de exploatare de la minele Săcărîmb pe un singur an (1 noiembrie 1769—8 octombrie 1770), în valoare de *89 662 florini 46 creițari* și raportîndu-l la totalul venitului net în valoare de 106 948 florini 47 1/4 creițari, rezultă că este un caz în care rata plusvalorii și deci gradul de exploatare al muncii salariate atinge proporții considerabile. Aceasta cu atît mai mult, cu cît ne aflăm într-o perioadă și într-un sector economic unde valoarea capitalului variabil este destul de mică [71] și unde uneltele sînt destul de simple și ieftine, iar costul explozibilului și al seului de iluminat în galerii este scăzut direct din salarul minerilor.

Pentru a ne face o idee precisă despre profiturile mari pe care le împărțeau între ei acționarii de la această mină, ne vom referi la cifrele pe care le indică un alt bilanț, din anul 1771 în care este defalcat acest „venit minier" *(proventus montanisticus seu Ausbeute)* [72] pe cei 7 acționari ai minei. Din bilanț rezultă că venitul net pe acest an a fost în valoare de 84 548 florini 3 1/2 creițari, care s-au împărțit precum urmează [73]:

1	Împărăteasa Maria Terezia	pentru	16	acțiuni	a primit	10 568	fl.	30 3/4	cr.
2	Moștenitorii baronului Kemph	„	32	„	„	21 137	„	1 1/2	cr.
3	Ioan Paul Edlen v. Wildburg	„	32	„	„	21 137	„	1 1/2	„
4	Moștenitorii lui Born	„	32	„	„	21 137	„	1 1/2	„
5	Contele De la Motte	„	8	„	„	5 284	„	15 1/7	„
6	Moștenitorii baronului Kodolinski	„	6	„	„	3 963	„	10	„
7	Baronul v. Friess	„	2	„	„	1 321	„	3	„

Aceste sume de bani pe care și le însușeau acționarii reprezintă de fapt rezultatul muncii neplătite prestate de cei peste 700 de muncitori minieri care au lucrat în acel an la minele din Săcărîmb. Ele constituie o dovadă elocventă a gradului de exploatare a muncii salariate din partea capitaliștilor, încă în a doua jumătate a sec. XVIII. Creșterea de la an la an a gradului de exploatare a muncii salariate poate de asemenea fi urmărită. Astfel, dacă în anul 1771 acționarii de la aceste mine, după cum s-a văzut, dispuneau de un cîștig net de 84 548 fl și 3 1/2 cr., care raportați la cei 98 914 fl și 51 creițari investiți în exploatare, reprezentau un profit de aproape 100% [74], în anul următor, 1772, profitul depășește cu mult raportul de sută la sută, ridicîndu-se la cifra de *114 483 florini și*

[71] Dintr-un stat de plată *(Lohnzettel)* al minelor din Săcărîmb pe luna august 1771, aflăm că din totalul cheltuielilor de exploatare pe această lună, în valoare de 5557 florini 30 creițari, salariul muncitorilor reprezenta 3707 florini, iar restul de 1850 florini a fost cheltuit pentru cumpărarea de unelte *(Erkauftes Zeüg)*, materiale lemnoase etc. Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 669/1771.

[72] Dreptul minier contemporan definește astfel venitul pe care acționarii îl împărțeau între ei: „Proventus montanisticus (Ausbeute) est residui in parato aere, defalcatis expensis et urbura necessariaque pro conservatione operis, supernatantia quae inter urburarios pro rata partium fodinalium, quas possidet, dividitur, quam hodie in pecunia conventionali recipiunt". Cf. Antonius Faber, *op. cit.*, p. 151.

[73] Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 2/1771.

[74] *Ibidem.*

34 1/2 *creiţari*, în raport cu cei 86 295 *florini* şi 28 1/2 *creiţari*, reprezentînd cheltuielile de exploatare [75].

Iată cum a fost împărţit şi acest profit între acţionarii de la minele din Săcărîmb [76]:

1 Împărăteasa Maria Terezia	pentru	16	acţiuni	a primit	14 310	fl.	29 1/2	cr.
2 Moştenitorii baronului Kemph	,,	32	,,	,,	28 620	,,	53 1/4	,,
3 Ioan Paul Edlen v. Wildburg	,,	16	,,	,,	28 620	,,	53 1/4	,,
4 Moştenitorii lui Bron	,,	32	,,	,,				
pînă la sfîrşitul lui februarie, iar apoi numai	,,	30	,,	,, ,,	27 269	,,	29 1/4	,,
5 Contele de la Motte	,,	8	,,	,, ,,	7 155	,,	12 3/4	,,
6 Moştenitorii baronului Kodolinski	,,	6	,,	,, ,,	5 366	,,	24 1/4	,,
7 Baronul v. Friess	,,	2	,,	,, ,,	1 788	,,	48 1/2	,,
8 Von Scoti	,,	2	,,[77]	,, ,,	1 351	,,	24	,,

În concluzie, se poate afirma că prin constituirea de societăţi pe acţiuni în exploatările miniere, precum şi prin tendinţa de generalizare a formelor noi de exploatare, producţia minieră din Transilvania începe să primească, în a doua jumătate a secolului XVIII, un caracter capitalist din ce în ce mai accentuat. Consolidarea societăţilor pe acţiuni înseamnă în acelaşi timp consolidarea sectorului capitalist în industria extractivă, fenomen care este strîns legat de gradul de răspîndire şi exploatare a muncii salariate în acest important sector al economiei Transilvaniei.

AL. NEAMŢU

ANEXA I

1770 nov. 29, Zlatna. Lista unor mine de pe teritoriul Zlatnei precum şi a acţionarilor şi a lucrătorilor de la aceste mine.

Conscriptio

fodinarum nonnullarum cum Statu personali tam Urburariorum, quam operariorum ad eas pertinentium in territorio Regii Oppidi Montani Zalathne, Inclyto comitatui Albensi ingremiato existentium

Penes superiorem fodinam Sanctae Barbarae, in monte Faczebaja, territorio Zalathnensi seqventes reperiuntur urburarii

---

[75] *Ibidem.*
[76] *Ibidem.*
[77] Cumpărate de la moştenitorii lui Born, la sfîrşitul lui februarie 1772.

Status urburariorum

per dominum Josephum Vincze fodinae curatorem comunicatus:

Tit. Dominus Franciscus Legat, Inclyti Supremi Officii Montani Assessor	10 kuxas
Dominus Antonius Grüner Cassae Montanae Perceptor	8 „
Domina de Schaffartsek	8 „
Dominus Provisor Fiscalis Zalathnensis Stephanus Mihaloczi . .	4 „
Dominus Josephus Vitzke C.R. Ustrinae Zalathnensis Curator . .	8 „
Dominus Georgius Kuncz Auri lotorum Provisor	9 „
Sabuli lotorum Curator Dominus Ioannes Medved	10 „
Reverendissimus Dominus Parocus Zalathnensis Marcus Stejelilics .	6 „
Dominus Conrad, Annonae Carolinensis Officialis	4 „
Sabuli lotorum Curator Dominus Ioannes Edereich	4 „
Sanctitatis Comissionis Actuarius et Physicus Dominus de Schenoth .	4 „
Dominus Josephus Biperger C.R. Minerarum Probator	4 „
Dominus Ludovicus Weiss	4 „
Domina Löschlerina	2 „
Dominus Marco Thoma, Mercator	8 „
Dominus Ioannes Drakovits, Caffearius Cibiniensis	16 „
Dominus Gregorius Kopacz, Armenus Elisabethopolitanus	8 „
Vidua Kolozsvariana	2 „
Josephus Scherff	1 „
Summa	128 Kuxas

Operarii 3, sed variabiles.

Penes fodinam Faczebajensem sub protectione mediocris Sanctae Barbarae alias Ferfelucziana dictae

Status Urburariorum

Illustrissima Domina Baronissa de Diettrich . . .	12 Kuxas
Illustrissimus Dominus Liber Baro ab Albendorff . .	2 „
Illustrissimus Dominus Consiliarus ab Eder	8 „
Tit. Dominus de Frankk, Stabalis Auditor	6 „
Tit. Domina de Turenfeldt	20 „
Dominus Martinus Sartori	4 „
Domina vidua Polczeriana	8 „
Dominus de Löfler	2 „
Dominus Gabriel Iabroczki, Iudicii Montani Assessor .	20 „
Stephanus Ferfelucz Zalathnensis	20 „
Popa Petru, Graeci Ritus Unitus Zalathnensis . . .	12 „
Tit. Dominus Franciscus Nicolasi	8 „
Est pars fodinae mediae Polczerianae	6 „
Summa	128 Kuxas

Operarii

Metyessan Nikula, Zalathnensis
Vesselie Medre, Zalathnensis

Penes fodinam Faczebajensem, Barbara Gabrieli dicta seu infimam

Status Urburariorum

Reverendissimus Canonicus et Parochus Zalathnensis Dominus Stejelelits	8	Kuxas
Dominus Georgius Kuncz C.R. Auri Lotorum Provisor	24	„
Dominus Josephus Weiss, Actuarius Inclyti Supremi Officii Montani	16	„
Dominus Gabriel Jabroczki, Assessor Judicii Montani	16	„
Iacobus Kopacz, Armenus Elisabethopolitanis	16	„
Daczu Vasselie, Caehalista Zalathnensis	8	„
Laurenczio Nossiana vidua	8	„
Mathias Puchel Caehalista Zalathnensis	2	„
Taniszlau Petrucz Zalathnensis	8	„
Ferfelucz Stephan Zalathnensis	16	„
Adam Szalamon	1	„
Dan Damijan	1	„
Hora Iuon Zalathnensis	4	„
Summa	128	Kuxas

Status Urburariorum

Glodyan Toder Zalathnensis, hontarius prout acquiri potest, applicatur —. Penes stompas 2 rotharum stabiles operarii de praesenti non sunt.

Penes fodinam in Valle La Rusina dictam

Urburarii et simul operarii

Henzel Igna
Alb Thodgyer
Magna Juon
Henzel Petru
} Zalathnenses.

Penes fodinam Sancti Philippi Jacobi in Walle Rusina

Urburarii

Czeran Nikula
Stephan Ferfelucz
} Zalathnenses

Operarii

Jankeu Juon, Zalathnensis

Penes fodinam in Monte Braza La Facza Szocilor a Sancto Nicolao appellatam.

Status Urburariorum

Daczo Veszelie Zalathnensis	1	partem
Unguran Constandin civis Albo Caroliensis .	1	„
Ferfelucz Stephan } Zalathnenses	1	„
Grek Alexandru } Zalathnenses	1/2	„
Racz Constandin } Zalathnenses	1/2	„
Iioneta Dann } Zalathnenses	1/2	„
Jacobus Slavkovith mercator Zalathnensis . . .	1/2	„
	5	partes

Operarii

Flosink Josi, Zalathnensis Caehalista
Ladislaus Valovits, Zalathnensis Caehalista

Penes fodinam Ioannis Stolna nominatam in territorio Zalathnensi, Monte Braza existentem cum specifica declaratione personarum, earundemque partium fodinalium ibidem habitatarum.

Status Urburariorum

Mathias Puchel Styriacus ex Puchelheim, et Szent... * Klagfurt simul et operarius habet	12	kuxas
Filius Paulus Puchel simul operarius	13	„
Joannes Puchel	12	„
Franciscus Puchel	4	„
Daniel Puchner Silesita (!)	8	„
Antoninus Ambrus de Gyergyo, obeqvitator Provisorialis	12	„
Joannes Binder ex Szasz Régen Transylvanus	4	„
Thomas Nigrini Semiciensis Ungarus	4	„
Joannes Csejka, caehalista Zalathnensis	4	„
Samuel Janki, Verespatakiensis Transylvanus	12	„
Georgius Janki, Verespatakiensis Transylvanus	8	„
Ladislaus Valovits Nagy Banyensis Ungarus	8	„
Moyses Fagarasi Zalathnensis	4	„
Joannes Dumitru ex Macedonia cum uxore	23	„
Summa	128	kuxas

Penes fodinam B. V. Mariae Auxiliatricis olim S. S. Petri et Pauli honori dedicatam in monte Braza existentem

Urburarii

Tit. Dominus Joannes Emanuel Will C. R. substitutus Geometra
Dominus Andreas Josephus Zelenkay C. R. Judicii Montani Notarius.
Joannes Trestler Transylvanus Cibiniensis fodinae Curator.
Laurentius Schlet, Banatensis ex Saska.
Magdalena Schlet, Hungaria oriunda ex Rissbanya.
Joannes Merckel, Bohemus advena
Henricus Hummel, ex Imperio Romano
Laenardus Stetter, ex Imperio Romano
Michael Polak, Transylvanus Csertesiensis
Ferdinandus Rapensperger, Hungarus Schemniciensis
Martinus Franck, Transylvanus Cibiniensis
Jacobus Lugovitz, Carinthiacus
Martinus Bojer, Magno Varadiensis
Josephus Steiner, ex Imperio Romano
Joannes Irliczka, Bohemus
Godefridus Schatig, Silesicus
Joannes Ignatovits, ex Scepusio
Michael Schill, Transylvanus Cibiniensis

* Urmează un cuvînt greu de citit.

Operarii

Joannes Winkler, Zalathnensis Transylvanus
Maxim Hatsko, Elisabethopolitanus
Josephus Flosnik, Transylvanus Zalathnensis
Franciscus Miller, Ungarus Semniciensis
Andreas Iuhn, Transylvanus natus in N. Almas

Penes fodinam Sancti Joannis Nepomuceni in territorio Zalathnensi, Valle Sibold dicto existentem, juxta praesentatum statum per Dominum Ludovicum Weiss reperti sunt:

Urburarii

Tit. Dominus Georgius Kuncz Aurilotorum Provisor	16	Kuxas
Dominus Josephus Weiss, Actuarius C. R. Supremi Officii Montani	16	„
Dominus Josephus Schossig, cameralis Chyrurgus	16	„
Dominus Antoninus Fraindenthal	16	„
Dominus Stephanus Mihaloczi, Provisor Domini Zalathnensis	8	„
Dominus Antonius Exner Cassae Contra scriba	8	„
Martinus Kopacz, Armenus Elisabethopolitanus	4	„
Lucas Kapacz aeque Elisabethopolitanus	12	„
Dominus Ludovicus Weiss, fodinae Curator	12	„
Summa	128	Kuxas

Operarii fossores

Joannes Metas advena
Martinus Pirk advena

1 Hontarius, qvi variatur, et prout aqviri poterit applicatur.

Penes fodinam Sancti Ignatii, in territorio possessionis Csib, monte Pietrichel Zalathnensi territorio vicinis existentem, prout fodinae Curator Tit. Dominus de Kutserfeld submisit statum, seqventes reperiuntur:

Urburarii

Illustrissimus Dominus Aulicus Consiliarius a Gerstorff	4	Kuxas
Illustrissimus Dominus Consiliarius Montanus ab Eder	8	„
Dominus Antonius Grüner Cassae Montanae Perceptor	16	„
Dominus Andreas Kuzman Szaszvarosiensis Tricensimator	8	„
Dominus Iosephus Biperger, Probirus	8	„
Dominus Paulus Knall Probirus	8	„
Dominus Kuzman in Olah Pian	4	„
Domina Anna Fikkerth nupta de Kutsersfeld	16	„
Duo juvenes Fikkerth	16	„
Joannes Dumitru, Huttmannus	8	„
Tit. Dominus de Kutsersfeld fodinae curator	32	„
Summa	128	Kuxas

Operarii prout haberi poterunt sunt promiscui.
Signatum Zalathnae anno 1770

Adamus Gerendi m.p.
Sedriae Pisco Provisoralis
Zalathnensis Assessor

Praespecificatos Urburarios ac metallurgos juxta factam judicialem conscriptionem e statu verorum ac indubitatorum metallurgorum ac Urburariorum esse, harum vigore et testimonio mediante fidem facimus. Datum Zalathnae, die 29na Novembris 1770.

Per Caesareo Regium judicium
in Magno Principatu Transylvaniae Montanum

Franciscus Kibling de Lövenfeld m.p.
C. R. judex in Transilvania Montanus
Andreas Josephus Zelenkay m. p.
C. R. judicii Montani ord. notarius

Arh. St. Cluj, fond. M. T., doc. nr. 24/1771.

ANEXA II

1782 mai 29, Roșia Montană. Acționarii de la două mine din Roșia Montană cer forurilor miniere aprobarea pentru a fuziona într-o singură societate, enumerind avantajele acestei fuzionări.

Reflexiones

Individuorum infranotatorum quibus sibi fodinam superiorem et inferiorem Caesareo — Regiam Verespatakiensem sub uno corpore seu Societate et non diversis privatis pro cultivatione demisse exorant concedentem ex rationibus:

Primo: Diversitas ac multiplicitas societatis per unum eundemque cuniculum iter habiturae, infinitarum erit causa discordiarum, tam quoad furta, qvam et ligneorum instrumentorum, seu reqvisitorum exsolutionem; qvi enim ulterius suum cultivabit Orth, exhinc introrsum versus juste se praetendet, tanqvam illis non usurum, minus teneri.

Secundo: Societas e 32 aut ad summum e 40 individuis conflata, sub uno consensu tendet ad aeqvalem utilitatem, sed diversa et multiplex trahetur in diversa, ex quo nonnisi fructiferas qvivis conabitur exedere venas, reliqvis plane neglectis; unde majori ex parte fodina manebit inculta. Experientia enim docuit, docetqve.

Tertio: In fodinae hujus Horizonte usque ad Feldorth, quaslibet venas lapidibus naturae suae minus convenientibus inesse qvidem copiosas, ast fere singulas, ex ratione nunc praemissa, steriles esse, quae nonnisi longioribus expensis protrusae, ac in praestantius saxum incidentes, cultoribus suis aliquid resarciunt, quis igitur tute tales proseqvatur venas? Sed vero

Quarto: Nec supra Horizontem qualibet Orth fructuosa esse, nihilominus mutato lapide seu saxo, venas steriles reddi fructuosas, modo fructuosas in steriles mutari planum est. Ex qvibus seqvitur

Quinto: Si (prout hactenus etiam factum est) parte tantum superiore existant venae et saxa cultivatione digna, siqvidem illae ad invicem tam propinqvae sint, ut minerae displosae necessario commisceri debeant, vel infinitas inter urburarios diversae qvalitatis seqvi discordias necesse est, aut eousque uni laboribus supersedendum erit, donec alter paratas suas mineras exportabit. Qvid qvod.

Sexto: Multifariae Societati, nec locus forinsecus pro depositorio vulgo Styurcz lapidum dabitur; Ex quo fiet vicinis a vicino melioris formae mineras habituro occasio praevaricandi, ita ut plena semper litibus fora, fodinaeque erunt.

Septimo: Major privatorum pars eo solum vergit, ut pulveres solummodo, et mineras hinc inde tam in Orth, qvam per extensionem cuniculi dispersas colligendo, fulcra pro stabilimento relicta exedendo, venas etiam, donec aliqvid solverent, proseqvendo, ulteriori per sterile continuationi plane supersedeat. Ex quo elargitionis intentionem omnino frustrari oportere. Quae qvidem

Octavo: Non tantum ea esse videtur, ut regulariter continuandae cultivationi insistatur, sed etiam ut qvid et qvantum per privatos menstruatim aut angariatim administratum fuerit, resciatur, quomodo autem rescietur si qvilibet privatim et qvidem cum suis ex aliis fodinis erutis mineris, commixtim lapides contundet, separatimqve administraturus est? Deinde

Nono: Plurimi hactenus cultivatas suas deserent fodinas, aut negligentius cultivabunt. Unde licet hinc administrabunt, ibi regius deficiet proventus, qvod minus eveniet, si uni tantum societati deferetur, cujus individua, deinceps quoque suas non deficient cultivare fodinas, huic etiam regulariter et unanimi consensu solerter insistere haud deerunt, adeoque duplicem quasi importabunt proventum. Accidens esse possent.

Decimo: Quod interiores venas profundius et sursum versus cultivaturi, ob defectum aeris lumen suffocantis nisi respiratorio juventur, plane ulterius progredi non poterunt. Hoc casu exteriores venas cultivantes, et tale impedimentum non habituri, salten minus rationabiliter adigi ad concursum poterunt. Quod quidem pro certo eveniet, si inferior cuniculus sedulo laborabitur aeqve ac superior tam calore, qvam fumo pulverum pyriorum ad partes superiores se se protrudente. Qvid e praemissis et aliis huc facientibus consectarium est? Nisi

Undecimo: Ut cujuscunque regularis cuniculi iraegulariter fienda continuatio, nonnisi certam minitari videtur ruinam, diversae complexionis et notitiae minus adaeqvatae urburarios vix posse tam regulariter, praescritim occasione sterilitatis procedere, ne a regulari, qvae principale fodinationis fundamentum est, Methodo devietur, eo fortius dum necessariae defuerint expensae; ex qvo fodinae statum vel convelli vel deferi necessum esse. Quae praemissa fructuose impediri viderentur

Duodecimo: Si fodinae eaedem regiae certae uni e 32 aut ad summum 40 individuis, tam quoad capacitatem, qvam vero facultatem dignioribus conflatae societati ea lege elocarentur, ut donec libitum eisdem fuerit (siqvidem jure haereditario vix ausim dicere) unanimi voto, tanqvam corpus unum cultivarent, onera et lucrum aeqvaliter supportando. Qvi

Primo: Sibi ex se eligerent sex aut octo personas, ab arte metallurgica commendatiores, pro reliqvorum manuductione ac directione, ac dum opus foret, consultatione in emolumentum fodinae instituenda.

Secundo: Cassam unam, unius aut alterius ratiocinio commitendam, conflarent tam de erogandis, qvam percipiendis.

Tertio: In contusionem minerarum sufficientes stompas ex arendarent, absqve confusione aliunde procurabilium minerarum, aurumqve tam hinc eruendum qvam et liberum, menstruatim Auri Cambsioni administrarent.

Quarto: Laboratores tot imponerent, qvot qvantitas et qvalitas venarum atqve praxis qvotidiana hic loci vigens reqvireret.

Qvinto: Venas non tantum fructiferas colerent, sed etiam per steriles uberioris experimenti fine probas et protensiones facerent.

Sexto: Tempore hyemali aut siccitatis erga refusionem e Cassa Cameratica, dum opus foret, succursum orantibus, deferendum censerent; ita

Septimo: Instrumenta qvaevis tam fodinalia, qvam et stompalia, alioqvin Regi dehinc non necessaria, una cum fodinis et stompis tam exarendatis, qvam ad praescriptas fodinas pertinentibus, inferiorique cuniculo adjacentibus transponantur.

Octavo: Liberum sit Societati, qvem voluerit in Hutthmannum eligere, constituereque, juramento tamen coram Inclyto Judicio Montano adstringatur. Denique

Nono: Si Societas taliter applacidanda, notabili Aerarii Regii emolumento futura, postaeqvam per venarum ascensus et excesiones, tam qvoad lapidum exportationem, utique ex distantia per progressum et ascensum onerosiorem plane reddendam, qvam intuitu Aeris et fumi candelas impedientium incommoda, alio superiori adhuc Beatae Virginis Stolna Cuniculo indigeret, illum ex reflexione notabilis per Societatem procurati et procurandi proventus Regium Aerarium dignetur curare sumptibus Aerarialibus.

Si vero jure haereditario cuniculorum eorundem fienda elargitio Ercelsis Instantiis minus approbaretur, actu tam circa stompas, qvam et in fodinis paratas mineras,

instrumenta lignea et ferrea, domum item hutthmanni absque ulla refusione sibi transponenda exoraret Societas. In qvorum resarcitionem obligaret se Societas:

Primo: Necessario producendum qvantocyus Czupau cuniculum absque ullo succursu camerali propriis viribus protrusuram, tantummodo pro certiori manuductione et puncto figendo dum opus fuerit, ope Regii Geometrae dimensuratio instituatur.

Secundo: Arendam seu censum stomparum hactenus exarendatarum (si nondum solutum esset) ipsa Societas sit obstricta persolvere, adeoque et ipsas stompas statim cum suis mineralibus et instrumentalibus accessoricis Societati immanuandas venire, ut cum transpositione fodinarum ipso facto in rationem Societatis eaedem incedere possint. Secus enim vix optatum finem elargitio fodinarum conseqveretur; Nam

Primo: Constat etiam coram Instantiis, ob restaurationem lacus majoris et alterius Travasel dicti ruinam, qvanta sit actutum penuria aqvarum, ita ut vis plebs metallurgica subsistere possit; Unde sero nimis eliberarentur stompae actu Regi molantes, si tam circa illas, qvam in fodinis existentibus mineris prius contusis, expost Societati, eousqve sine stompis haesurae transponendae essent. In fodina etiam superiori.

Secundo: Paratae minerae nisi Societati concedantur, donec exportari poterunt, retardabunt labores privatorum, et eousque fodina penitus cessare debebit, donec inde haec omnia avehi, stompis contundi et finaliter elutriari qvibunt. Posset qvidem primo intuitu videri, horum concessionem Aerario Regio damnosam futuram; Sed minus ita

Tertio: Ex sola ratione, qvod aurum inde prosperandum, medio fere pretio cambiandum, expensas satis, refunderet, praeterea lucri loco foret, census stomparum, eqvos clytellarios, molitores et hontarones non solvere. Siqvidem vero

Qvarto: Cuniculus inferior SSmae Trinitatis, tam in stengis, qvam et ligneis trabibus admodum ruinatus sit, ita ut qvamprimum integra restauratione indigeat, praeterea rubigine mineralium exhalationum undiqve obductus esset. Nulla praeterea instrumenta (cum idem a sex jam annis cessaret) fodinalia haberet, stompae item aliae in hujus rationem exarendandae venirent, tantos pro intrada causare videtur et exigere sumptus, ut nisi statim cum transpositione, minerae saltem superioris fodinae contundantur, huc applicandae, multi consociorum debilioris fortunae tantas in parato expensas sustinere valebunt minus.

Qvibus ex motivis dignabitur Excelsa Instantia juxta conditiones praemissas culturam utriusque fodinae superioris nimirum et inferioris elargeri, pro uberiori adnexo in statu personali connotatae Urburariali Societati, omnino eandem societatem, utriqve Cuniculo elaborando se demisse insinuare.

Nomina Urburariorum qui sub una Societate cuniculorum regiorum cultivationi se demisse insinuant

1) Stephanus Literati m.p.
2) Georgius Barsai m.p.
3) Franciscus Csernantsky m.p.
4) Thomas Szelés et Georgius Sztan m.a.
5) Vidua Stephano Geleiana m.a.
6) Josephus Kalmar m.p.
7) Josephus Folinus m.p.
8) Iacobus Szekeres m.a.
9) Petrus Nagy Rakosi m.p. et Ioannes Szaknovits m.p.
10) Josephus Nagy Rakosi m.p.
11) Laurentius Miko m.p.
12) Wolffgangus Hartzegi m.p. et Michael Baschutza m.p.
13) Moises Mohai m.p.
14) Ioannes Fikker m.p.
15) Josephus Gedö m.p.
16) Antonius Meltzer m.p.
17) Joannes Saki m.p.
18) Franciscus Fikker m.p.
19) Elisabetha Kondert, vidua Paulo L. Kovassiana m.p.
20) Paulus Kovats m.p.
21) Alexander Kovats m.p.
22) Gabriel Szekeres et Joannes Kalai m.a.
23) Paulus Vinkler m.a.
24) Alexander Gruber m.a.
25) Andreas Székely m.a. Georgius Lörincz m.a.
26) Georgius Janki m.a.
27) Joannes Janki m.a.
28) Ioannes Rakosi m.a.
29) Barbara Turoczkai m.p.
30) Augustin Gruber m.p.
31) Georgius Lukats et Joan Gothard m.p.
32) Gabriel Csernyantzky m.p.

33) Josephus Varadi vidua Ioanne Fikkeriana
34) Samuel Janki m.a.
35) Joannes Mihelyes m.a.
36) Franciscus Vinkler m.a.
37) Carolus et Helena Vinkler m.a.
38) Ladislaus Sz. Kirallyi et Teodor Avram m.a.
39) Andreas Lenarith m.a.
Joannes Szebeni m.a.
40) Lukats Bogdan m.a. et
Jacobus Szlabkovits m.a.
41) Josephus Gruber m.a.

Signatum Verespatak die 29-na Maÿ, anno 1782

Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. ad n-*rum* 707 et 517.

DIE AKTIENGESELLSCHAFTEN UND DIE HERKUNFT DES KAPITALS FÜR DIE SIEBENBÜRGISCHE GRUBENINDUSTRIE IN DER ZWEITEN HÄLFTE DES 18. JAHRHUNDERTS

(Zusammenfassung)

Eine der bezeichnendsten Formen der kapitalistischen Ausbeutung sind die Aktiengesellschaften. Die bisherigen rumänischen geschichtswissenschaftlichen Untersuchungen setzten — mit wenigen Ausnahmen — das Bestehen dieser Form der Ausbeutung in der Grubenindustrie erst an den Beginn des 19. Jhs. Doch lässt sich nach dem Dokumentenmaterial aus den Bergwerksarchiven ein ganzes Netz von Aktiengesellschaften für die Grubenauswertung auf der Domäne Zlatna schon für die zweite Hälfte des 18. Jhs. feststellen. Eine Prüfung der Aktionärlisten der verschiedenen Grubenunternehmen gestattet bedeutsame Schlussfolgerungen bezüglich der Herkunft und Grösse des verwendeten Kapitals. Aufgrund der zeitgenössischen Grubengesetzgebung und eines umfangreichen archivistischen Dokumentenmaterials werden eine Reihe von Problemen betreffend die Ankurbelung des beginnenden Kapitalismus in der Montanindustrie erhellt.

Aus der Untersuchung des Materials ergibt sich, dass die Grubenproduktion in Siebenbürgen durch die Schaffung von Montan-Aktiengesellschaften, sowie durch die sich verallgemeinernden neuen Formen der Ausbeutung in der zweiten Hälfte des 18. Jhs. einen immer ausgesprocheneren kapitalistischen Charakter erhält. Die Festigung der Aktiengesellschaften bedeutet gleichzeitig auch eine Festigung des kapitalistischen Sektors in der Grubenindustrie, eine Erscheinung, die mit dem Grad der Ausbreitung und Ausbeutung der Lohnarbeit in diesem wichtigen Wirtschaftszweig Siebenbürgens eng verknüpft ist.